

Təbiətin mühafizəsi, antropogen mənfi təsirlərdən qorunması məqsədilə müəyyən ərazilərdə milli parkların və qoruqların yaradılması bu gün bio-müxtəlifliyin müdafiəsində ən effektli üsullardan biri hesab olunur. Xüsusi mühafizə olunan ərazilər həmçinin nadir heyvan və bitki növlərinin qorunması, yaşaması və çoxalması üçün təbii mühitdir.

Bundan başqa, eksər ölkələrdə yaradılan milli parklar həm də yerli və xarici turistlər üçün rekreatiya məkanıdır. Təbii ki, ətraf mühiti ziyan vurmadan, onları korlamadan. Dünyada ilk milli park 1917-ci il

Dünyada ilk minnə parkı 1917-ci il yanvarın 11-də Rusiyada nadir heyvanların qorunması məqsədilə yaradılmış, Baykal gölü üzərində yerləşən Barquzin Dövlət Qoruğudur.

runması üçün milli parkların və qoruqların varadılmasına önmə verilir.

ruqların yaradılmasına önəm verilir. Hazırda Azərbaycanda ölkə ərazisindən 5,3 faizini əhatə edən 12 milli park, 1,19 faizini əhatə edən 9 dövlət təbiət qoruğu var.

Azərbaycanda milli parkların yaradılmasına 2003-cü ildə başlanılib.

Təbii tarazlığın qorunmasına xidmət edən, xüsusi mühafizə olunan və əsasən elmi tədqiqatlar üçün nəzərdə tutulmuş qoruqların tarixi isə daha qədimdir. Belə ki, ölkəmizdə ilk qoruq

nya institutunun öməkdaşlarının Qarabağda apardıqları tədqiqatların nəticəsi olaraq Tutqunçay və Levçayın hövzəsində qoruqların, Həkəri və Araz-Vejnəli təbiət yasaqlıqlarının yaradılması təklif edilib. Hazırda Qarabağda daha çox infrastruktur və sosial-ekoloji bərpa işləri üstünlük təşkil edir. Xankəndidə Zəfər parkının yaradılması tarixi və mədəni simvolik məzmunla yanaşı, şəhərin yaşıllaşdırılmasını nəzərdə tutur".

oluşan ərazilərdə görünen işlər bərədə bildirdi ki, yeni milli parkların yaradılması, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə qorunan təbiət ərazilərinin təşkili, infrastrukturun yaxşılaşdırılması, ekoturizm marşrutlarının

yolla təsir göstərməkdədir. Temperaturun artması, yağıntı rejiminin dəyişməsi bir çox təbii ekosistemin taraklığını pozur. Bu proseslər xüsusilə dağ, meşə və yarımsəhra ekosistemlərini əhatə edən milli parklarda daha aydın müşahidə olunur. Dağlıq ərazilərdə qar örtüyünün azalması və buzlaqların sürətlə əriməsi su ehtiyatlarının mövsümi paylanmasına təsir edir. Bu isə çayların qidalanma rejimini dəyişir, bəzi ərazilərdə yay aylarında su qılılığı, digərlərində isə sel və daşqın riskinin artmasına səbəb olur. Aparlığımız tədqiqatlar əsasında son 35 il ərzində yüksək dağlıqda buzlaq ehtiyatlarımızın 80 faizindən çoxunun itirildiyi məlum olub. Bununla belə milli parklar iqlim dəyişikliyinə qarşı təbii adaptasiya zonası rolunu da oynayır. Bu səbəbdən milli parkların qorunmasını iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizənin ayrılmaz hissəsi kimi qəbul etmək lazımdır.

loji monitorinq, maarifləndirme və ekoturizm kimi fealiyyətlər üçün nəzərdə tutulur. Bu fealiyyətlər olmadan ekosistemlərdə baş verən dəyişiklikləri vaxtında aşkar etmək, riskləri qiymətləndirmək və adaptiv idarəetmə tədbirləri görmək çətinidir. Elmi əsaslandırılmış zonalasdırma, ziyançı yükünün tənzimlənməsi, daimi monitoring və ictimai nəzarət təmin olunduğu halda insan fealiyyəti təbiətin qorunmasına zidd deyil, əksinə, onu dəstəkləyə bilər.

"Milli parklar ve goruclar ol-

dan biomüxtəlifliyin qorunması mümkündürmü?" sualına cavabında elmi işçi qeyd etdi ki, milli parklar və qoruqlar olmadan bu proses effektiv və davamlı şəkildə təmin edilə bilməz: "Əgər bu ərazilər olmasaydı, biomüxtəliflik əsasən kənd təsərrüfatı, urbanizasiya, sənaye və nəqliyyat kimi antropogen təzyiqlərin altında ciddi risklərlə üz-üzə qaları. Xüsusilə həssas ekosistemlər olan dağ, meşə, bataqlıq və yarımsəhra landşaftları qorunmadan uzunmüddətli sabitliyi saxlamaq mümkün deyil. Qoruqlarda insan fəaliyyəti ciddi şəkildə məhdudlaşdırıldıqından nadir növlərin çoxalma, qidalanma və miqrasiya prosesləri daha stabil şəkildə gedir. Digər mühüm məqam ondan ibarətdir ki, milli parklar və qoruqlarda yalnız ayrı-ayrı növlər deyil, bütün ekosistem qorunur. Müxtəlif fauna və flora növlərinin mövcudluğu onların yaşayış mühitinin sağlamlığından çox asılıdır. Buna görə də ekosistemlərin bütövlükdə mühafizəsi nadir növlərin qorunmasında ən effektiv yanaşma hesab olunur. Məsələn, Şirvan Milli Parkı yaradıldıqdan sonra ekosistemlərin mühafizəsi və bərpası nəticəsində ceyranların populasiyası sabitləşib. Naxçıvanda yerləşən Zəngəzur Milli Parkı isə bezoar keçisi və digər nadir dağ fauna növleri üçün strateji əhəmiyyət daşıyır".

müxtəlifliyinin yüksək olması yeni milli parkların yaradılması üçün geniş potensial yaradır: "İlk növbədə, Kiçik Qafqazın yüksək dağlıq və meşəlik əraziləri həm nadir flora-fauna, həm də təbii landşaftların bütövlüyü baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Göygöl Milli Parkının sahəsinin Gəmişdağ istiqamətində genişləndirilməsi məqsədə uyğundur. Digər vacib istiqamət Böyük Qafqazın şimal-şərq və cənub yamaclarıdır. Burada dağ-meşə və su-balp ekosistemlərinin qorunması üçün mövcud qorunan ərazilərin genişləndirilməsi və ya yeni milli park formatında birləşdirilməsi təklif oluna bilər. Kür-Araz ovalığı və yarimsəhra zonaları da diqqətdən kənardan qalmamalıdır. Bu ərazilər torpaq degradasiyası, iqlim dəyişikliyi və səhralaşma risklərinə daha həssasdır. Burada yaradılacaq mühafizə olunan ərazilər həm ekosistemlərin qorunmasına, həm də landşaft səviyyəsində bərpa tədbirlərinə xidmət edə bilər. Məsələn, Sarışu gölü, Mahmudçala ərazilərində xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin yaradılması əlverişlidir. Eyni zamanda Xəzər dənizi sahilyanı və su-bataqlıq ekosistemləri, xüsusi köçəri quşların dayanacaq və qışlama əraziləri olan zonalar yeni qorunan ərazilər şəbəkəsinə daxil edilməlidir. Bu, beynəlxalq ekoloji öhdəliklər baxımından da əhəmiyyətlidir. Məsələn, Abşeron Milli Parkının Cilov adası istiqamətdə sahəsinin genişləndirilməsini, Kürün deltasında mühafizə zonasının formalasdırılmasını təklif edə bilsərik"

Deyilənlər də göstərir ki, bu gün iqlim dəyişiklikləri və antropogen təsirlər fonunda biomüxtəlifliyin qorunması çətinləşsə də, xüsusilə mühafizə olunan ərazilərin genişləndirilməsi ekoloji məsuliyyəti artırmaqla insanları təbiətin mühafizəsində fəal iştiraka sövq edir, eyni zamanda müəyyən fəaliyyətlərin qarşısı alınmaqla nadir heyvan və bitkilər üçün təbii mühit qorunub saxlanılır. Bu baxımdan milli parkların yaradılması üçün böyük potensiala malik olan, hemçinin turizmin cəlbediciliyinin artırılmasına önem verən ölkəmizdə daha çox belə parkların yaradılması mümkündür və gələcəkdə saylarının artırılması gözlənilir.

Ekoloji "təhlükəsizlik zonaları"

qarşı mübarizənin ayrılmaz hissəsidir

Təbiət Qorugudur.

canlı laboratoriyalar...

bu ötümün muhafizesi mindəki rolü, bu istiqamətdə ölkəmizdə görülən son işlərlə bağlı Elm və Təhsil Nazirliyinin H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutunun elmi işçi, coğrafiya üzrə fəlsəfə doktoru Emil Cəbrayılov qəzetimizə açıqlamasında bildirdi.

E.Cəbrayılov qeyd etdi ki, Şahdağ
va Sirvan Milli parkları da müəyyən

və Şirvan Milli parkları da müəyyən dərəcədə öz ekoloji xüsusiyyətlərinin qoruyub saxlamış ərazilərdəndir. Ümumilikdə milli parkların özünməxsusluğunu qorunması yalnız təbii amillərdən ibarət deyil, idarəetmə səviyyəsindən və ictimai nəzarətdən birbaşa olaraq asılıdır.

bösləri qoradıqan da
yaratdırıla bilər

Alım işgaldan azad olunmuş
ərazilərdə bu istiqamətdə görüle-
cək işlərdən də danışdı. O dedi ki,
hazırda Qarabağ zonasında rəsmi
olaraq "milli park" statusu verilmiş
sahələr olmasa da, bu regionda belə
parklarım yaradılması ideyası da-
vam edir; "Ekologiya və Təbii Sər-

vətənən. Ekoçeyzaj və Təbət Səfər vətlər Nazirliyindən bildirilmişdi ki, Xankəndi və Şuşa şəhərləri ilə yanaşı, Ağdərə və Xocalı rayonlarının ərazilərini də əhatə edəcək yeni milli park layihəsinin ilk xəritəsi hazırlanıb və aidiyəti dövlət qurumları ilə razılışdırılıb. Bundan əlavə, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarında yerləşən Bəsütçay və Qaragöl Dövlət Təbiət qoruqlarında, həmçinin Laçın, Bərdə, Qubadlı, Daşaltı Dövlət Təbiət yasaqlıqlarında mühafizə rejiminin gücləndi-

ve reintroduksiya layihələri və diğər işlər həyata keçirilib. 2025-ci ilin iyulunda iki yeni milli parkın - Axar-Baxar və İlisu Milli parklarının rəsmi olaraq yaradılması qorunan ərazilərin sahəsinin artmasına və bioloji müxtəlifliyin qorunmasına böyük töhfə verib. "Müxtəlif heyvan növlərinin milli parklarda reintroduksiya layihələri həyata keçirilir. Məsələn, ceyranların müxtəlif ərazilərə köçürülməsi, Avropa bizonunun ölkəmizə gotirilməsi bu-na nümunə ola bilər. Bu kimi addimlar ekosistemlərin bərpasına və nəslİ kəsilməkdə olan növlərin qorunmasına xidmət edir. UNESCO səviyyəsində geopark və biosfer qoruqları yaratmaq üçün işlər də aparılmaqdadır. Belə qorunan ərazilərin yaradılması təbiət abidələrinin beynəlxalq statusunu gücləndirmək, yerli geoloji irsin beynəlxalq səviyyədə tanınması-na imkan verəcək", - deyə alim əlavə etdi.

İqlim dəyişikliklərinin
milli parklara və
qoruqlara təsirləri

İqlim dəyişikliklərinin mənfi təsirləri demək olar ki, bütün sahələrdə özünü göstərir. Nəticədə ekosistemlər tarazlığı pozulur, növlər məhv olmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qalır. Həmçinin təbii fəlakətlər ətraf mühitin məhvina gətirib çıxarır. Bu baxımdan qlobal istiləşmənin xüsusi mühafizə olunan ərazilərə təsirlərini də öyrəndik.

Alım bildirdi ki, iqlim dəyişildi

şı dedi ki, milli parklar və qoruqlar insan təsirini minimuma endirmək məqsədi daşıyır, lakin onları insan amilindən tamamilə uzaq saxlamaq da real deyil və məqsədə uyğun sayılır. Müasir təbiəti mühafizə ya-naşması təbiətlə insan arasında idarəolunan və balanslı qarşılıqlı əla-qanı asas götürür. Xüsusilə milli

Əsmər QARDAŞXANOVA,
"Azərbaycan"